

Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Erzincan University Journal of Social Sciences Institute

2021 14(2) E-ISSN-2148-9289

CUMHURİYET DÖNEMİ HÜSÜN-KUBUH TARTIŞMALARI

Republic Period Husn-Qubh Discussions

ABDURRAHMAN ATALAY

*Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kalam
Anabilim Dalı*

*Doctoral Student, Atatürk University, Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic
Sciences, Department of Kalam*

atalay29@hotmail.com

0000-0001-8404-1528

Atıf/©: Atalay, Abdurrahman (2021).Cumhuriyet Dönemi Hüsün-Kubuh Tartışmaları, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 14, Sayı 2, ss. 304-315.

Citation/©: Atalay, Abdurrahman (2021). Republic Period Husn-Qubh Discussions, *Erzincan University Journal of Social Sciences Institute*, Year 14, Issue 2, pp. 304-315.

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü-Article Types : *Araştırma Makalesi*
Geliş Tarihi-Received Date : *15.06.2021*
Kabul Tarihi-Accepted Date : *11.02.2021*
Sayfa Numarası-Page Numbers: *304-315*
Doi : *10.46790/erzisosbil.938752*

Notlar/Notes

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir

Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/Intihal

Licensed by CC-BY-NC ile lisanslıdır

CUMHURİYET DÖNEMİ HÜSÜN-KUBUH TARTIŞMALARI

Republic Period Husn-Qubh Discussions

ABDURRAHMAN ATALAY

Öz:

Cumhuriyet dönemindeki hüsün-kubuh tartışmaları, geleneksel dönemle benzerliklerinin yanı sıra farklı veçheleri öne çıkan bir tartışmadır. Klasik dönemde mesele marifetullah, fetret ehli, adalet ve hikmet gibi meseleler bağlamında ele alınmış ve çözüm arayışları da vahiy merkezli gelişmiştir. Yakın dönemde ise marifetullah ve fetret ehli gibi belirleyici unsurların dışına taşan bir bakış açısı geliştirilecek ve mesele daha çok bir ahlâk ve hukuk konusu olarak görülecektir. Bu sayede Batı'nın değer ve normlarına intikal ve uyum imkânı bulunacaktır. Tartışmaların bu istikamette şekillenmesinde pozitivist ve maddeci tercihlerde bulunan siyasi merkezin akılcı ve bilimci yaklaşımlarının önemli etkisi olmuştur. Bu tavra karşılık dönemdeki âlim ve mütefekkirlerin meseleyi temellendirme şekilleri ise tartışmanın çerçevesini teşkil etmektedir. Çalışmamızda çeşitli saiklerin etkisiyle farklı bir gelişme seyri gösteren yakın dönem hüsün-kubuh tartışmalarını genel anlamda irdelemek istedik. Bu sayede Cumhuriyet Türkiye'sinde bir şeyin hangi unsurlar üzere iyi-kötü, güzel-çirkin veya faydalı-zararlı şeklinde kategorize edildiğini anlamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Hüsün, kubuh, akıl, din, bilim

Abstract:

Husn-qubh debates in the Republican period are similar to the traditional period, but they also have different aspects. In the classical period, the issue will be discussed in the context of issues such as marifetullah, fetret ehli, justice and wisdom. The search for a solution to the problem will also develop in the center of revelation. In the recent time, a perspective that goes beyond the determining factors such as marifetullah and fetret ehli will be developed. Thus, the issue will be handled more as a matter of morality and law. In this way, it will be possible to transition and adapt to the values and norms of the West. The rational and scientific approaches of the political center, which makes positivist and materialist choices, will have an important effect on shaping the debates in this direction. In response to this attitude, the way in which the scholars and thinkers of the period base the issue will form the framework of the discussion. In our study, we wanted to examine the recent husn-qubh discussions in general, which show a different course of development due to various motives. Thus, we will try to understand through which factors something is categorized as good-bad, beautiful-ugly and useful-harmful in Turkey during the Republican era.

Keywords: Husn, qubh, mind, religion, science

ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Klasik dönemde hüsün-kubuh mevzusu, bir taraftan kelâmî diğer taraftan da hukukî ve ahlâki bir mesele olarak ele alınmıştır. Kelâm kitaplarında Allah'ın ve kulların fiilleri, kaza-kader ve nübüvvet bahislerinde kendine yer bulurken hukukî alanda aklın yetki ve sınırları bağlamında ahkâm ve teklif konularında değinilmiştir.(Çelebi, 1998/1999:55; Bardakoğlu,1987:59). Kelâmî kaynaklarda Allah'ın fiillerinin bütünüyle hüsün olduğunda ittifak söz konusu olduğundan tartışma büyük oranda kulların fiilleri ve peygamberliğin lüzumu çerçevesinde neşvünema bulmuştur. Ayrıca meselenin kelâmın en önemli bilgi kaynakları olan akıl ve vahiy tartışmalarıyla birlikte mütalaa edilmesi, mevzunun epistemolojik yönüne de kuvvetle işaret etmektedir.

Bu noktada hüsün-kubuh meselesini ele almadaki amacımız klasik kaynaklar çerçevesinde konuyu tartışmaktan ziyade bu tartışmalardan haberdar bir şekilde cumhuriyetle birlikte aldığı yeni seyri takip etmektir. Bundan dolayı meselenin klasik dönemdeki işleniş şekline mümkün merteye özet bir şekilde yer verirken yakın dönemdeki durumuna ağırlık vermeye çalıştık. Özellikle konuyu Cumhuriyetin kurucu kadrolarının pozitivist ve seküler tutumu ve bu tutumun dönemin âlim ve mütefekkirleri üzerindeki etkisini hesaba katarak ele almaya gayret ettik.

1. GİRİŞ

Bir şeyin mahiyetine dair güzel-çirkin cinsinden yapılan değerlendirmelerin aklî mi yoksa dinî mi olduğu hususu kelâmî gelenekte önemli bir tartışmadır. Fiil ve hadiselerin veya da varlıkların kemal ve noksan sıfatlar taşıyıp taşımadığı ve maksada uygun olup olmadığıyla alakalı değerlendirmelerin akli olduğunda hemfikir olan kelâm ekolleri, fiillerin dünya ve ahiretteki karşılıkları açısından yaptıkları değerlendirmelerinde ihtilaf etmişlerdir. Bu çerçevede dünyada methe ahrette sevaba vesile olan fiiller hüsün, dünyada kınanmaya ahrette de azaba sebep olan fiiller ise kubuh diye tanımlanmış ve bu tür fiillerin aklen mi yoksa şer'en mi bilinebileceği hususu tartışmaların mihenk noktasını teşkil etmiştir. (Cürcânî, 2015b:312; Beyzâvî, 2014:212; İzmirli, 1332: 95)

Geleneksel dönemde hüsün ve kubuh tartışmaları esasında fetret ehlinin durumu ve dolayısıyla marifetullah meselesi çerçevesinde cereyan eden ve şekillenen tartışmalardır. Bu yönüyle Allah'ı tanımak akıl ile elde edilir, fakat din ile vacip olur diyen Eş'ariler, aklın hiçbir dini vazifeyi zorunlu kılmadığını savunmaktadır. (Cürcânî, 2015a:336) Bu çerçevede Eş'ariler, eşyanın zatı itibarıyla iyi veya kötü olmadığını, bir şeyin iyi veya kötü olmasının Allah'ın emir ve nehyine göre şekillendiğini vurgulamışlardır. (Teftâzânî, 2019:592) Hüsün ve kubuhta belirleyici olanın din olduğunu aklın ise ilahi hitabı anlamaya yarayan bir araç konumunda bulunduğunu dile getiren Eş'arî âlimleri, fetret ehlinin dini hükümlerden mesul olamayacağını da özellikle belirtirler. (Çelebi, 1999:60,62)¹ Akılla bu âlemin yaratıcısının bilinebileceğini düşünen Mâtürîdîlere göre bir şeyin iyi veya kötü olduğunun idrak edilmesinde akılla birlikte insan tabiatı da etkindir. Bununla birlikte aklın çelişkili durumlarla karşılaşacağını ve bu durumların da ancak peygamberlerin bildirdikleriyle aşılabileceğini düşünmüşlerdir. Bu çerçevede Mâtürîdîlere göre iyiliği ve kötülüğü akıl yoluyla bilinen hususlarda aklın, şüpheli ve itibarî olan ve aklın yeterli olmadığı hususlarda ise şeriatın esas kabul edilmesi gerekir.(Mâtürîdî, 2002:251-253)Mâtürîdîler, gerek bu yaklaşımlarıyla gerekse teklifin akıl yoluyla değil, ilahi emirle vacip olduğunu savunmalarıyla Mu'tezilî bakıştan ayrılmaktadır. (Çubukçu,1964:59-60) Bununla birlikte Allah'ın bir şeyi güzel olmasından dolayı emrettiğini savunan Mâtürîdîler, güzel bir şeyden dolayı ahrette mükâfat verilmesine aklın değil dinin hükmedeceğini ve aklın bu tür hususlarda aciz olduğunu ifade ederek Eş'arî/Selefi görüşe yaklaşırken şer'i hükmün olmadığı hususlarda aklın hüsün ve kubhu idrak edebileceğini ve bundan dolayı fetret ehlinin belli bir tecrübe zamanı geçirmesi kaydıyla Allah'ı bilmekle mesul olacağını belirtmekle de Eş'arî/Selefi düşünceden farklı bir noktada durmuşlardır.(Bilmen, 1962:90) Şeriatın önce Allah'ın aklen bilinmesinin icap ettiğini söyleyen Mu'tezile ise, bir şeyin hüsün mü yoksa kubuh mu olduğunun akılla bilinebileceğini savunur.(Kadî Abdulcebbar, 2013:114,118) Mu'tezile meseleye hadiseler arasındaki sebep-sonuç bağlantısını göz önünde bulundurarak yaklaşmakta ve Allah'ın hikmeti icabı

¹ Selefilere de hüsün-kubuh şer'i olduğunu ifade ederek Eş'arilerle benzer görüşleri paylaşmışlardır. (Çelebi, 1999:60, 62)

her şeyi bir sebebe binaen var ettiğini savunmaktadır. İşte akli tam da burada devreye sokacak olan Mu'tezile, aklın sebepleri bulmaya ve bir şeyin iyi veya kötü mü olduğunu tayin etmeğe muktedir olduğunu söyler. Bu bakışa göre şeriat, aklın bulduğu iyi ve kötü şeyleri tespate yarar. Bununla birlikte hüsün ve kubhun bedihî/zarûrî bir şekilde idrak edildiği durumlar olduğu gibi nazarla da idrak edildiğini düşünen Mu'tezile, şeriatın ise aklın kavrayamadığı noktalarda yol açıcı bir mesabede olduğunu belirtmiş ve böylelikle meselenin epistemolojik yönüne dikkat çekmiştir. (Cürcânî, 2015b:312-314, Teftâzânî, 2019:592)

Klasik dönemde her ne kadar Mu'tezile'nin meseleyi akli gördüğü ifade edilmiş olsa da bu bakış açısına ekolün tamamının iştirak etmediği ve özellikle son dönem Mu'tezile âlimlerinin, meseleyi kategorik bir şekilde ele aldıkları ve böylece akli ve şer'î arasında bir denge arayışında oldukları da bilinmektedir. Nitekim ilk dönem Mu'tezilesi hüsün ve kubhu fiillerin sadece zatından kaynaklı bir mesele olarak düşünürken Mutezile'nin sonraki temsilcileri zatla birlikte fiillerin taşıdıkları sıfatları da hesaba katan bir metot geliştirmişlerdir.² Bu çerçevede salt akli yaklaşımlarını yumuşatan Mutezile, akıl ile şeriat arasındabir çizgiyi benimsemiştir. (Cürcânî, 2015b:314)³ Neticede hüsün ve kubuha dair geleneksel tartışmalar, bütünüyle şer'î olduğunu söyleyenler ile hem şer'î hem de akli olduğunu savunanlar arasındaki bir meseledir. Bu noktada Selef ile Eş'arîler şer'î görüşü, Mâtürîdî ve Mu'tezile de hem şer'î hem de akli olduğunu savunan görüşü temsil etmektedir.(Çelebi, 1999:61,62)

2. HÜSÜN-KUBUH TARTIŞMALARINDA DEĞİŞEN VE DEVAM EDEN UNSURLAR

Bir şeyin iyi veya kötü olmasında diğer bir ifadeyle açık ve sarîh emirlerin olmadığı yerlerde şeriatın mı yoksa aklın mı belirleyici olduğuna dair klasik tartışmalar marifetullah, fetret ehli, adalet ve hikmet gibi meseleler çerçevesinde cereyan etmiştir.(Özdiç, 2013:217). Yakın dönemde ise tartışmaların, fetret ehli ve marifetullah çerçevesinin dışına taşdığı ve bir zaruret durumu olarak görülen problemin bütün bir hayatı içine alacak şekilde genişlediğini söylemek mümkündür.(Çelebi, 1998/1999:87).Hüsün ve kubhun bir taraftan kelâmî, fikhî ve ahlâkî yönlerinin bulunması diğer taraftan da Müslümanların bu hususları kendi bilgi kaynaklarının yanı sıra başka bilgi kaynaklarını da devreye sokarak çözüm arayışında bulunmaları ya da bulunmak zorunda kalmaları, klasik dönemdeki sınırlarının aşılmasında ciddi tesir edecektir. Bu çerçevede yakın dönem hüsün-kubuh tartışmaları, klasik görüşlerin devam ettiği bir dönem olmakla birlikte bütünüyle akli ve bilimsel bir istikametle takip edildiği ve buna bağlı olarak yeni metotların tedavüle sokulduğu bir dönem olmuştur. Akli ve bilimi merkezi ve otoriter bir noktada gören bu tür yaklaşımların cumhuriyet öncesine uzanan bir tarihleri olmasına karşılık cumhuriyetle birlikte belirginleştiği ve netleştiği de görülmektedir. Daha açık ifade edecek olursak Cumhuriyet döneminde batının bilgi kaynakları, değer ve normları, mutlak bir gerçeklik olarak algılanmış ve bir şeyin iyi veya kötü olarak nitelenmesi bu esaslara göre belirlenmiştir. Bununla birlikte dönemin diğer tartışmaları gibi meselenin ele alınması ve anlaşılmasında bir yeknesaklık olmadığı da aşikârdır. Hüsün ve kubhun, dönemdeki ahlâk, hukuk, kaza, kader ve irade tartışmalarının merkezinde yer alması, meseleyi çok yönlü ve karmaşık bir hale getirdiği gibi probleme dair yaklaşımları da çeşitlendirmiştir. Özellikle hukukla olan irtibatları, modern hukuka intikal edilmesinde bir imkân olarak görülmüştür. Bu noktada Seyyid Bey'in hem meselenin çok yönlü oluşuna ve zorluklarına hem de çözüm olarak Mâtürîdî-Mu'tezilî görüşleri tercih etmesindeki saiklere işaret eden ifadelerine intikal etmek isabetli olacaktır.

“İşte bu meseleye (hüsün ve kubuh meselesi) denir ki gerek ilm-i kelâmın ve gerek ilm-i usul-i fikhun en mühim mebahisindedir. Ve aynı zamanda hem ahlâk, hem de hukuk felsefesinin üssü'l-esâsıdır. İrade-i beşer ve kaza ve kader meselelerinde olduğu gibi ulemâ-i İslâm, bu meselede de ihtilâfa düşmüşlerdir. Zaten bu hüsün ve kubuh meselesi, irade meselesinin tetimmâtındandır. Onun içindir ki, irade-i beşeri inkâr veya ızırârî olduğunu iddia edenler, nefsu'l-emirde iyilik ve kötülüğün vücudunu inkâr etmişlerdir. Bilakis, irade-i beşerin vücuduna ve gayr-i ızırârî olduğuna kail olanlar da, hüsün ve kubhun nefsu'l-emirde mevcut olduğuna zahih olmuşlardır. Binaenaleyh bu meselede Eş'arîler Cebriye ile, Maturîdiler de Mutezile ile

²Bu hususla alakalı ayrıca bkz. (Eş'arî, 2019: 492-494; Beyzâvî, 2014:212)

³ Akli, şeriat koyucu olarak kabul etmek, din ve şeriatın müstağni kılmak demek olduğunu belirten Seyyid Bey, Mutezile'nin dahi böyle bir görüşte olmadığını düşünmektedir. (Seyyid Bey, 1338:212)

birleşmişlerdir. Gerçi Maturîdilerle Mutezile arasında irade meselesinde olduğu gibi, ufak bir ihtilaf-ı nazar vardır. Fakat bu zikre şayan olmayacak derecede ehemmiyetten ârîdir. Ve hakiki olmaktan ziyade lâfzîdir. Nizâ'-ı lâfzî kabildendir. ” (Seyyid Bey,1338:212)

Klasik kelâmda problem, Ehl-i Sünnet ile Mu'tezile arasındaki görüş farklılığına işaret edilerek ele alınmakla birlikte Sünnî düşüncenin meselede hemfikir olmadığı da aşikârdır.(İzmirli, 1332b:95). Bu çerçevede Hanefî/Mâtürîdî geleneğin bir tarafıyla Eş'arî/Selefi diğer tarafıyla da Mu'tezilî görüşlerle örtüşen fikirlere yer verdiği bilinmektedir. Bu durum dönemde yapılan yeni tasnifler için de bir dayanak olmuştur. Zira Seyyid Bey'in Mâtürîdî ile Mu'tezile arasındaki görüş farklılıkları önemsiz görerek bu iki ekolü benzer bir noktada değerlendirmesi bu bakışla alakalıdır. Bu doğrultuda klasik dönemde Ehl-i sünnet ile Mu'tezile arasında cereyan eden hüsün-kubuh tartışmaları, dönemde Eş'arî/Selefi ve hatta Cebriye ile Mâtürîdî/Mu'tezilî karşıtlığında inşa edilmiştir. Tarafların bu şekilde belirlenmesinde, kelâm ekollerinin hüsün ve kubuhla ilgili görüşlerinden ziyade kader ve irade meselelerine bakışları belirleyici olduğu Seyyid Bey'in ifadelerinden anlaşılmaktadır. Dönemdeki mütefekkirlerin yaklaşım şeklinin bir benzeri de ulemanın meseleyi okuma biçiminde ortaya çıkmaktadır. Zira hüsün ve kubhun şer'î olduğu fikrini savunanların, yaptıkları tasniflerde Mâtürîdîleri, Ehl-i Sünnetin dışında konumlandırmaları, Seyyid Bey'in ikili tasnifini tahkim edecek mahiyettedir. Bu çerçevede eşyadaki güzellik ve fenalıkları Allah'ın takdir ettiğini belirten hadise istinat eden Kamil Miras'ın, Ehl-i Sünnet ile Mu'tezile arasındaki temel ayrımın da eşyanın bizatihi kendisinde hüsün-kubhun bulunup bulunmamasından kaynaklandığını vurgulayarak ele alması dikkat çekicidir. Bu yaklaşımıyla Kamil Miras, hüsün ve kubhun eşyanın bizzat kendisinde olduğunu düşünen Mâtürîdî görüşü hesaba katmayan Sünnî bir çerçeve çizmektedir. Belki de Seyyid Bey gibi Mâtürîdîlerin bu husustaki görüşlerinin Mu'tezile ile olan yakınlığını düşünerek bu iki ekolü bu mesele özelinde birlikte değerlendirmektedir. Bunlarla birlikte dönemdeki âlimler, Mu'tezile üzerinden aklın bir otorite merkezi haline getirilmesine de mesafeli yaklaşacaklardır. Bu noktada Kamil Miras'a göre hadiste verilen bilgiler, hüsün kubuh meselesinde Eş'arî/Selefi görüşlerin isabetli diğer görüşlerin ise hatalı olduğuna dair önemli bir delildir.(Miras, 1980:197)

Burada zamanın hissiyatına ve getirdiklerine uygun olarak diğer itikadî mevzularda olduğu gibi bu meselede de Eş'arî geleneğe mesafeli bir tutum takınıldığını da söylemek gerekir. Nitekim Eş'arîlik, geleneksel hüsün-kubuh tartışmalarının tam da merkezinde olmasına rağmen dönemin hissiyatıyla örtüşen bir şekilde problemin dışında konumlandırılmış ve meselenin şer'î istikamette çözümleri Selefiye üzerinden yapılan bir okumayla temellendirilmiştir. Hatta problemi akli bir çerçevede çözen Mu'tezilî görüşlere itirazlar da bu hat üzerinden gelişmiştir. Selefin bu şekilde öne çıkarılmasında, dönemde söz söyleyen âlimlerin kendilerini büyük oranda selefi bir çizgide tanımlamış olmalarının etkisi muhakkaktır. Bu noktada Yaltkaya'nın meseleyi ele alış şekli ve ilişkilendirdiği alanlar döneme ait önemli işaretler taşımaktadır. Yaltkaya, hüsün ve kubhu akli veya şer'î olarak görmenin esasında Allah'a bir zorunluluk atfedip atfetmeme meselesi olduğunu düşünmektedir. Daha açık ifade edecek olursak bir şeyin iyi veya kötü olduğu akılla tespit edilebilir demek Allah'ın fiillerinde vücubiyeti kabul etmek anlamına gelir. Yaltkaya'nın meseleyi vücûb alallah fikri çerçevesinde algılaması, ister istemez problemin çözümünün şer'î olarak kabul etmesi içinde önemli bir dayanak olmuştur. Zira Mu'tezile, Allah'ın fiillerine bir zorunluluk hamlederken Ehl-i Sünnet düşüncesi böyle bir zorunluluğu hiçbir dönemde kabul etmeyecektir. Hüsün ve kubhun akli mi yoksa şer'î mi olduğunu bu kadim tartışmanın bir uzantısı olarak ele alan Yaltkaya'nın, problemin çözülmesinde aktif bir konumda olan Eş'arîlikten hareketle cevaplar üretme yerine Selefiye üzerinden bir temellendirme gayreti oldukça yeni ve dikkat çekici bir durumdur.(Yaltkaya, 1926:115)

Tartışmayı vücûb alallah fikri üzerinden okumayan dönemin diğer simaları da konuyu bütünüyle akli olarak nitelemekten kaçınmışlardır. Hüsün ve kubhun belirlenmesinde akli bir otorite olarak görmeyen âlimler, vahiyle desteklenmiş bir akıl fikriyle problemi çözmek istemişlerdir. Örneğin Elmalılı, hüsün ve kubhun akıl ve şahsi tecrübeyle tespit edilemeyeceğini bunun ancak vahye müstenit bir bilgiyle mümkün olacağını vurgulamaktadır. (Yazır, 1979:584). Benzer bir şekilde Akseki de,“Akıl, hakikati mutlakayı muhît olmadığı cihetle, ne hakikat üzerinde, ne de hayr-ü şerde, husnû kubuhte müstakil bir hâkim değildir”(Akseki, 1966:98)⁴ fikrini savunmakta ve aklın hatalardan korunmasını vahye istinat

⁴ Ahlâki ilkeleri izah ederken benzer ifadeleri için ayrıca bkz. (Akseki, 1968:25-36)

etmekle mümkün olacağını düşünmektedir.(Akseki, 1966:100). Ömer Nasuhi ise, gerek aklın herkes için sabit bir yapısının olmaması-yani birinin güzel dediğine diğer birinin kötü demesi gibi- gerekse olay ve nesnelere birbirlerinden farklı mahiyette ve tarzda olması, hüsün ve kubuh meselesinde kısmen belirleyici olmasına imkân verdiğini düşünmektedir. Ömer Nasuhi'ye göre tam olarak neyin iyi veya neyin kötü olduğu ve hangi fiillerin sevap hangilerinin cezayı gerektirdiği ise ancak peygamberler ve onların getirdiği yüce mesajlar sayesinde bilinebilecek ve anlaşılabilir. (Bilmen, ts.a: 167). Hüsün ve kubuhun bilinebilmesinde akli yegâne ölçüt olmadığına ve mutlaka bir vahiy bilgisine ihtiyaç duyulduğuna dair vurgular, hem Mâtürîdî hem de Eş'arî/Selefi yorumu yakın durduğunu göstermektedir. Esasında bu bakışla geleneksel Mâtürîdî-Mu'tezilî bir yorumun da yakaladığını söylemek mümkün olabilir. Nitekim yukarıda da ifade ettiğimiz gibi geleneksel hüsün-kubuh tartışmalarında Mu'tezile'nin bütünüyle akli bir çizgi takip etmediği bilinmektedir. Bu durum âlimler için akıl ile şeriat arasında bir denge kurma fırsatı da sunmaktadır. Dönemin önemli simalarından İzmirli'nin meseleye bakışı kurulan dengeye dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

“Tarık-ı şer’î akli bulamadığı hatırlardan, afetlerden kurtarmak için nûr-ı İlâhî ile teyîd olunmuş bir tarık-ı müstakîmdir. Tarık-ı şer’î akli hicirden kurtarır, bütün ahkâmında akla hitab eder, akli medâr-ı teklif kılar. Akli dünyada medhe, ahrette sevaba müstehak olmak demek olan haseni, bunun zıddı olan kubhi idrak eder. Akli yalnız hâkim olamaz; bir şeyi haram veya vacib kılamaz. Akil delil, şeri’ hâkimdir, emir ve nehyi tatbik eden; sevab ve ikaba hükmeden şeri’dir. İman billahde tecrübe-i umûmiye şeri’ gibi vücûbî ifade eder. Maamañih bazı mezâhib içinde akıl hâkim bile olur, bir şeyi haram veya vacib bile kılar.”(İzmirli, 1339-1341:51-52)

Dönemin mütefekkirleri ise bir denge arayışından ziyade çağın ve siyasî merkezin hissiyatına uygun bir şekilde meseleyi bütünüyle akli bir çerçevede mütalaa etmiştir. Akli bir otorite merkezi olarak kabul eden ve hüsün-kubuh tartışmalarını tarihte hiç olmadığı kadar akli bir noktaya taşıyan bu bakış, aklen doğru olan bir şey dinen de doğrudur yargısı çerçevesinde kurulan bir mantıkla işleyecek ve bu durum giderek dini alanı tahrip eden bir hal alacaktır.(Özdiñç, 2013:233). Örneğin Yörükân, hem Allah'ın bilinmesi hem de peygamber gönderilmesi hususunu akli görerek Mutezili bir görüşe istinat etmektedir. Fakat Yörükân'ın, İslâm'ın en büyük din olmasını da akli olmasına bağlaması ve aklın kabul etmediği şeyleri dinin de kabul etmediğini vurgulaması, hüsün-kubuh tartışmalarının Mu'tezili/Mâtürîdî bakışın çok ötesine taşıdığını göstermektedir. (Yörükân, 1927:8-9). Burada mevzu bahis edilen akıl tarihi olarak İslâm düşüncesinin içerisine doğru uzatılmayacak niteliklere sahiptir. Hatta bütünüyle seküler bir çizgide neşvünema bulmuş olmasına rağmen dönemin mütefekkirleri tarafından dinî alanın belirleyicisi olarak da görülmektedir.⁵ Bu yönüyle bir kaziyeyi muhkeme olarak savunulan bu görüşlerin Yörükân tarafından ifade biçimi dikkat çekicidir:

“Biz aklımızın kabul ettiği şeylere inanırız, sonra dinimizin emrettiği şeyleri yaparız; hakiki Müslümanlık budur. Aklımızın kabul etmediğini kabul etmeyiz. Aklımızın kabul etmediği şeyleri İslâm dini içinde dâhil imiş gibi göstermek isteyenler, dinimize fenalık etmiş olurlar. İslâm dini, bu gibi insanların akılsızca söyledikleri sözlerle kirlenmez. Dinimiz çok temiz ve çok yüksektir.”(Yörükân, 1927:10)

Cumhuriyet döneminde hüsün-kubuh tartışmalarının ahlâkî yönden ele alınması da önemli bir yekûn tutmaktadır. Bir şeyin iyi mi yoksa kötü mü olduğunu belirlemede aklın ve şeriatın yanı sıra yeni bir amil olarak temayüz eden vicdan üzerinden yapılan tartışmalar, ahlâkî sahanın çerçevesini belirleyecektir. Dinin vicdani bir hadise olarak tanımlanmasıyla da doğrudan ilişkili olarak ortaya çıkan bu bakış, esasında akıl merkezli yapılan tartışmaların bir benzeridir. Tarihi olarak bir geçmişi olmayan bu yaklaşım şeklinin dönemdeki algılanışında ise bir tekdüzellik olmadığı görülmektedir. Metinlerin iki taraflı inşa edilmesi yani bir taraftan vicdanı ayırt edici bir otorite olduğunun vurgulanması diğer taraftan da salt bir vicdanın iyi ile kötüyü tefrik edemeyeceğinin söylenmesi ve hatta aynı simaların bu iki görüşe de yakın yerde durması meselenin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Ahlâkın kaynağına dair tartışmalardan da bağımsız gelişmeyen bu süreçte dönemin âlimleri, hüsün-

⁵ Öte yandan dinî sahada aklın hâkimiyetini kabul eden Mu'tezilî bir bakışa karşı çıkacak olan Ziya Gökalp, aklın vereceği hükmün zarar ve fayda cinsinden olduğunu; fayda ve zarar ile hüsün ve kubuhun aynı şeyler olmadığını ifade ederek meseleye bütünüyle akli bir zaviyeden yapılan okumaları hatalı bulacaktır. (Ziya Gökalp, 1332a:41)

⁶ Yusuf Ziya Yörükân'ın akli bir otorite olarak konumlandırılan ifadeleri için ayrıca bkz.(Yörükân, 1957:24, 26, 74, 178, 192, 193 ve 194)(Yörükân, ts.:5)(Yörükân, 1953: 66)

kubuh meselesini geleneksel bakışa uygun bir şekilde, değişken unsurlar yerine sabit esaslar üzerine bina etmek isteyeceklerdir.(Mert, 1994:36). Bu noktada vicdan ve ahlâkı dine/şeriata istinat ettiren âlimler, vicdan gibi birçok değişkene bağlı bir amilin iyi ve kötüyü ayırt eden bir otorite olmasını, sabit esaslarla kurulan güçlü bağlarla mümkün görmüşlerdir. Bundan dolayı İsmail Fennî vicdanın, hayır ve şerri tefrik etme istidadına sahip olmadığı gibi güzel ahlâkı da temin etmekten uzak olduğunu belirtmektedir.(İsmail Fenni,1934:27). Vicdanı fitrî ve garîzi bir meleke/bir hiss-i lâhûtî olarak tanımlayan Akseki ise,⁷ vicdanın fitraten getirdiği özellikleri koruması halinde hayır ve şer için bir ölçü olabileceğini ifade etmektedir. (Akseki, 1968:36). “Vicdan bir lâtife ilâhiye olan ruhun bir kuvvetinden, bir hassasından ibarettir. Vicdanımız, mazhar olduğu ilham sayesinde hayrı şerden, saadeti şekavetten tefrika kadir olabilir”(Bilmen, ts.b:8) diyen Ömer Nasuhi de, Akseki gibi bir ruhî hassa olarak tanımladığı vicdanın fitrat özellikleri muhafaza etmesi ve dinî bir çerçevede gelişmesi halinde belirleyici olabileceğini düşünmektedir.(Bilmen, ts.b:10)Akseki'nin vicdanın hüsün ve kubuh tartışmalarında tefrik edici bir amil olmasını bir kısım şartlara bağlaması ve son raddede hüsün ve kubuhun belirleyicisi olarak dini görmesi, büyük oranda selefi kabulleriyle de alakalıdır:

“İyi vicdana sahip olabilmek için iyi bir din terbiyesi almış, ahlâken çok yükselmiş, terbiyeli muhitlerde yaşamış olmak lazımdır. Binaenaleyh, yalnız başına vicdan, insana ne gaye-i hilkatini bildirir, ne gideceği yolu gösterebilir, ne de hayır ve şerri ayırt edebilir. Aynı zamanda hak ve vazifenin, hayır ve faziletin kâfi derecede miyarı, ne de kuvve-i te'yidesi olamaz. Vicdan dalalete düşmemek ve yolunu şaşdırmamak için kendisine yol gösterecek bir rehber muhtaçtır ki, o da Vahy-i İlahî'dir; Din'dir.” (Akseki, 1960:12)

Bu çerçevede doğrunun ve gerçekliğin kişiden kişiye değiştiği fikrine mesafeli yaklaşan âlimler, sabit esaslara dayanmayı daha güvenli görmüşlerdir. Hüsün ve kubuh tartışmalarının temeli olarak kabul edilen vicdanın sabit bir esas olmadığı gerekçesiyle tenkit edilmesi de bu durumla alakalıdır. Vicdanı dine müstenit olması halinde belirleyici bir esas olabileceğini belirten âlimlere karşılık dönemin mütefekkirleri ve batıcı aydınları, dinin dışında gelişebilecek bir ahlâk anlayışını ve sabit esaslardan bağımsız bir vicdan telakkisini mümkün görek modern bir tavır takınmışlardır.(Mert, 1994:36).Bu çerçevede ahlâkın kaynağı olarak fert, toplum ve akıl gibi unsurlar veya bunlara bağlı olarak lezzet, menfaat, hodkamlık ve diğerkamalık(Akseki, 1968:25) benzeri sübjektif esaslar olduğu fikrine yakın durmuşlardır. Bundan dolayı âlimlerin fitrî ve garîzi bir meleke olarak gördükleri vicdan, toplumun ve aklın ortaya çıkardığı bir kuvvet olarak tanımlanmıştır. Hüsün ve kubuhun tayin edicisi olduğu düşünülen vicdan, ister aklın bir tezahürü olarak düşünölsün isterse toplum düzeninden kaynaklanmış manevî bir kuvvet olarak tanımlansın her iki halde de dinden bağımsız veya dinle mesafeli bir şekilde konumlandırılmış olmaktadır.⁸ Bu noktada hüsün ve kubuhun şeriat veya akılla değil de, toplumsal bir vicdanla takdir edilebileceğini ifade eden Ziya Gökalp'in Durheimci bakışı, dönemde dinin dışında aranan otorite merkezlerine işaret etmesi bakımından dikkat çekicidir.

“Hüsün ve kubuh, maddî nef” ve zarara yani haz ve eleme iki suretle mübayindir. Haz ve elem, ferdî şuurla temyiz olunur. Hâlbuki hüsün ve kubuh, içtimaî vicdanla takdir edilir. Hayvanlar ferdî şuura malik oldukları için haz ve elem duygularıyla mütehassısdırlar, fakat içtimaî vicdandan mahrum oldukları için hüsün ve kubuh mefhumlarından bîhaberdirlir.”(Ziya Gökalp, 1332b:229)

Bu ifadelerinin yanı sıra Ziya Gökalp, hüsün ve kubuhun belirleyen iki ölçütün, nas ve örf olduğunu ifade etmektedir. Ona göre nas, vacip ile haramdan, örf ise ma'ruf ve münkerden ibarettir ve örfi sahada fiillerin hüsün mü kubuh mu olduğuna içtimaî vicdan karar verir.(Ziya Gökalp, 1332a:42) Ziya Gökalp'in öncülüğünü yaptığı örf merkezli bakış, dönemdeki modern hukuk normlarıyla yakınlık kesp etmek için önemli bir dayanak olmuştur. Zira oldukça geniş bir alan açılan örfün dönemsel olarak

⁷ Akseki, her ne kadar vicdanı fitrî bir meleke olarak kabul etmiş olsa da bu melekenin çeşitli telkinler ve sebepler neticesinde değiştiği, fitraten getirdiği hususiyetleri ve hassasiyetleri kaybettiğini belirtmektedir. Bu hususa dair Akseki'nin açıklamaları için ayrıca bkz. (Akseki, 1966: 113-114)

⁸ Yörükân'ın ifadeleri de bu çerçeveye tetabuk etmektedir. *“Ahlâka dair işlerin iyiliğini tayin eden de vicdandır. Vicdan, insan aklıyla toplum nizamının münasebetinden doğmuş manevî bir kuvvettir. Yani, ahlâk da prensip itibariyle akla ve maslahata dayanır. İbadet konularının iyiliğini takdir eden de akıldır. Yalnız ibadet şeklinin şöyle veya böyle, namazın şu kadar rekât olmasını tayin eden Peygamberin fiilidir.”*(...)“Akla ve maslahata uymayan şey hak olmaz. Her hak bir vazife karşılığıdır ve her vazife bir hak karşılığıdır.”(Yörükân, 1957: 108-109)

değişiklik gösterdiğine dair yapılan vurguların bu bakışı tahkim etmeye dönük olduğunu söylemek mümkündür.⁹ Öte yandan İzmirli ise, ahlâkî cephesi olmakla birlikte esas olarak fikhî çerçeveden hareket eden Ziya Gökalp'in, örfe geniş alan açan bakışına karşı çıkmış ve hüsün-kubuh'da belirleyici olarak merkeze yerleştirdiği toplumsal vicdan nazariyesinin geçersiz olduğunu ifade etmiştir. İzmirli'ye göre mevzunun ele alınmasında nasla birlikte örf'e değil rey'e yer vermek isabetli olacaktır (İzmirli, 1332c:212).¹⁰ Akseki ise İzmirli ile benzer bir şekilde Ziya Gökalp'in meseleyi temellendirme biçimini hatalı görmüş ve toplumsal vicdana istinat ettirilen bir hüsün kubuh telakkisinin birçok mahzurları olacağını belirtmiştir.

“Menfaatin şahsi değil, içtimâî olduğuna kâil olanların, yani “hayr”ı, “heyet-i içtimâîye nâfi olan”, “ekseriyetin saadetini temin eden şey” diye tarif edenlerin nazariyeleri de birçok noktalardan mücib-i tenkidtir. Bu nazariye de hata âlûdudur.” (Akseki, 1968:30)¹¹

Diğer taraftan geleneksel anlamda Müslümanlar dinin belirlediği çerçevede doğru ve yanlışın ne olduğunu anladıkları gibi hayatlarını da bu düsturlara göre düzenlemişlerdir. Bu bakış açısı aynı zamanda Müslümanların İslâm'a ve onun diğer dinlere ve düşünce sistemlerine olan üstünlüğüne duydukları inançtan kaynaklanmaktadır.(Özdiç, 2013:214) Modernleşme süresince mevcut üstünlüklerinden şüpheye düşen Müslümanlar, kendi kaynakları dışında bir hakikat arayışına girecek ve bu durum cumhuriyetle birlikte mutlak hakikatin batının ürettiği sistemlerde olduğu fikrine dönüşecektir. Özellikle cumhuriyetin kuruluş yıllarında dönemin siyâsîleri ve aydınları tarafından bu durum çok güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır. Meselenin bu şekilde seyretmesinde oryantalist fikirlerin de ciddi etkisi olduğu bilinmektedir. Bu çerçevede İslâm'ı, Eş'arî kelâmı üzerinden ve mahkûm edici bir üslupla ele alan batılı aydınlar, İslâm'ın bilimsel bir akıl yerine sezgisel bir akla sahip olduğunu, dini çerçevenin dışında bir düşünce üretmediğini ve bu metodun teolojik sahada olduğu gibi hukukî alanda da işlediğini belirtirler. (Gibb, 2006:85-86). Bütün bu saikler, ister istemez hüsün ve kubuh tartışmalarının hem muhteva hem de metod olarak farklı bir noktaya taşınması anlamına gelmektedir. Özellikle hakikatin ve kurtuluşun dinî sahanın dışında olduğu fikrinin güçlenmesinin sonuçlarından biri olarak şer'i hukuk yerine modern hukukun tercih edilmesi, haliyle fıkıhla doğrudan ilişkili olan hüsün-kubuh tartışmalarına tesir edecektir. Meseleyi bütünüyle batılı bir zaviden görmek isteyen siyâsî merkez ve batıcı aydınlar, tartışmayı hiç olmadığı kadar seküler ve akli bir çerçeveye itmiş ve modern batı normlarınınca iyi kabul edilen hüsün, kötü diye tanımlananlar da kubuh olarak nitelmiştir. Bu doğrultuda pozitivistin tasvir edici akılsallığı, irşat edici ve belirleyici bir konuma çıkarılmıştır (Kurtoglu, 2011:206). Böylelikle dinin dışında da hakikat olduğu düşüncesi tek hakikatin din dışılığında olduğuna evrilmekte ve hüsün-kubuh tartışmaları da dâhil birçok mesele muhkem ve sarsılmaz kabul edilen bu yeni esaslar üzerinden tefrik edilmektedir. Bu bakış açısı her ne kadar din dışı bir istikamette şekillense de mevzunun izah şeklinde şu veya bu şekilde dini kavramlara yer verildiği de görülmektedir. Bu çerçevede Mustafa Kemal Paşa'nın 22.IX.1924 tarihinde Samsun'da yapmış olduğu konuşması, cumhuriyet ideolojisinin neyin iyi veya kötü olduğunu belirlemede otorite olarak gördüğü merkezlere dair önemli vurgular içerdiği gibi mevzunun dinî kavramlarla ifade edilme biçimine de bir örneklik teşkil etmektedir.

“Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakikî mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir. Yalnız; ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanla takip eylemek şarttır.” (Atatürk, 2006:202)

Bundan dolayı bütün hukukî ve sosyal düzenlemeler bu bakış açısına mutabık bir şekilde inşa edilmiş, dönemin bilim ve akıl merkezli teşekkül eden tasavvurun hüsün-kubuh hususunda yaptığı

⁹ “Fıkhın menba'ları ikidir: Nakl-i şeriat, ictimâî şeriat. Nakl-i şeriat tekâmülden müteâlidir. İctimâî şeriat ise ictimâî hayat gibi daimî sayrûret halindedir. O halde fıkhın bu kısmı, İslâm ümmetinin ictimâî tekâmülüne tab'an tekâmül etmeğe yalnız müsteid değil, aynı zamanda mecburdur da. Fıkhın nususa istinad eden esâsâtı kıyamete kadarsabit ve lâ yetegeyyerdir. Fakat bu esasların nâsın örfüne fakihlerin icmâ'ına müstenit olan ictimâî tatbikatı her asrın icâbâtı hayatiyesine intibak zaruretindedir.”(Ziya Gökalp,1332a:44)

¹⁰İzmirli bir diğer yazısında hüsün ve kubuhun tek belirleyicisinin şeriat olduğunu ifade edecektir. (İzmirli, 1332a:133) İzmirli'nin Ziya Gökalp'e yönelik tenkidleri, kelâmî bir zaviyeden ziyade ağırlıklı olarak fikhî ve ahlâkî istikamette gelişecektir.

¹¹Bu minvaldeki örnekler için ayrıca bkz. (Akseki, 1968: 31)

temel ayırım takip edilmiştir. Böyle bir bakışın gelişmesinde, dini alanı inanç, ibadet ve ahlâkla sınırlandıran; siyasî, hukukî, sosyal ve kültürel alanlardan tecrit eden bir din anlayışının inşa edilmiş olmasının büyük katkısı vardır. Veya cümleyi tersinden kuracak olursak bu şekilde kurgulanan dinî alan zorunlu olarak böyle bir metodu ortaya çıkarmıştır. Bu sayede dönemin siyasî merkezi ve batıcı aydınları dinin müdahil olamadığını düşündükleri sahalarda bilimci ve akılcı bir çerçevede teşekkülünde meşru bir zemin elde etmişlerdir. Dini açıdan da bu bakışın meşru bir zemini olduğunu düşünen mütefekkirler de, meseleyi bir din-bilim çatışmasına mahal vermeden çözmek için hukukun ihtiyaç ve maslahat temelli olduğunu ve bu esasların değişmesiyle kural ve kaidelerin de değişebileceği fikrine yaslanmaktadırlar.¹² Burada dini metinler ile modern hukukun benzer esaslar ve kaygılara dayandığının vurgulanması da önemlidir.¹³ Böylelikle devletin hukuksal sisteminin modern hukukun normlarına uygun olarak inşa edilirken hem bilimsel hem de dini bir çerçevede kalınmış olmaktadır.¹⁴ Bu tavır dini yorumların kolaylıkla aşılarak siyasî ve sosyal yorumlara intikal edilmesine de önemli imkânlar vermektedir. Yusuf Ziya Yörükân'ın ifadeleri mevcut anlayışı yansıtmayı açısından önemlidir:

“...Müslümanlıkta her işte böyle sebep ve maslahata bakılır. Eğer riba insanı mahve sürüklüyorsa şüphesiz haramdır. Eğer banka muamelesi gibi hayra götürürse faydalıdır. Yasak değildir. Bankaya para yatıranlara kura ile ikramiye verilir, bunun kimseye zararı olmadığı için bunu da aynı sebebe binaen kumar saymak doğru değildir.” (Yörükân, 1957:130-131)

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hıristiyanlıkta olduğu gibi İslâm'ın da bireyselleşmesi ve vicdanlarla sınırlı olması gerektiğini savunan Cumhuriyetin kurucu kadroları, terakkinin diğer bir ifadeyle muasır medeniyetler seviyesine çıkmanın ancak pozitif bilimlerle mümkün olacağını düşünmüşlerdir. Bu çerçevede dinin hukukî, ahlakî, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda müdahil olamayacağı, bu alanların sadece bilimsel bir bakışla dizayn edilebileceği vurgulanmıştır. Bu yaklaşım şekli dönemdeki hüsün-kubuh meselesinin de dinî çerçeveden ziyade pozitivist ve seküler bir düzlemde tartışılmasına neden olmaktadır. Siyasî merkezin arzuladığı akli ve bilimsel yorumların giderek merkezileşmesi ise âlim ve mütefekkirlerin de bu duruma ayak uydurmasını bir anlamda zorunlu kılmıştır. Akıl kabul ettiği şeyleri dinin de kabul ettiği ve İslâm'ın bir akıl dini olduğu şeklindeki ifadelerin yaygınlaşması da tam da bu bakış açısıyla örtüşmektedir.

Öte taraftan dinî sahanın zayıfladığı, gelecekte dinlere ihtiyaç olup olmadığının tartışıldığı ve hakikatin dini çerçevenin dışında olduğu fikrinin giderek güçlendiği bir ortamda meseleye eğilmek zorunda kalan âlimler, dinin gerekliliğine ve işlevlerine vurgu yaparken hüsün-kubuh tartışmalarına intikal ederek bir çıkış bulmaya ve problemi dinin lehine olabilecek şekilde çözmeye çalışmışlardır. Bundan dolayı bir şeyin iyi veya kötü olduğunun ilahi emir ve yasaklarla belli olabileceği ya da dini açıdan emredilen şeylerin faydalı ve iyi, nehyedilen şeylerin de zararlı ve kötü olduğu fikri, dinin rehberliği ve gerekliliği üzerinden savunulmuştur. Dönemde sıklıkla karşılaşılan abdest, namaz ve oruç gibi ibadetlerin sağlık açısından ne kadar önemli olduğunun izah edilmesi ve dini metinlerde yer alan bilgilerin esasında bilimsel bir hakikate işaret ettiğinin belirtilmesi, inşa edilen bu savunmacı metoda işaret etmektedir.¹⁵ Dinin emir ve yasaklarının modern dönemin iyi-kötü algılayışıyla örtüşüren bu yaklaşım şeklinde etkin ve fail olan taraf devrin kabulleri, bilimsel algılayışı ve değişen şartları olduğu da görülmektedir. Dini taraf büyük oranda diğer tarafa uyum göstermeye çalışan, onların iyi dediklerine esasında biz de iyi diyoruz diyerek yetişmeye çalışan münfail bir konuma haizdir. Dinin gagesini izah ederken benzer bir noktadan hareket edecek olan âlimlerin de, dinin

¹² Yusuf Ziya Yörükân'ın adeletin akılla ilgili olan kısmının hiçbir dönemde değişmediğini fakat dinle veya kanunla ilgili bölümlerinin ise zamanla değiştiğini ifade etmesi de bu duruma dair bir vurgulamadır. (Yörükân, 1957: 122)

¹³ Bir İslâm Hukuku hocasının tespitleri bu durumu desteklemektedir. Bu meselenin ayrıntısı için bkz. (Berki, 1957:40)

¹⁴ Yörükân'ın, evlenme ve boşanmaya dair meseleleri bir taraftan medeni hukuka diğer taraftan dinî çerçeveye uygun bir şekilde ele almaya çalışması, dönemin aydınlarının idare-i maslahatçı bakışlarını göstermesi açısından dikkat çekicidir. (Yörükân, 1957: 116)

¹⁵ Bu duruma dair örnek bir yaklaşım için bkz. (Saraç, 1959: 44-47)

emirlerinin bütünüyle hayr olduğunu belirtmeleri, İslâm'ın modern dünyanın iyi-kötü algılayışıyla ters düşmediğini göstermeleri amacına matuftur. Bunun içinde hüsün ve kubuh meselesinin şer'î olduğunu savunan âlimler, dinin mevcut konumunu tahkim etme fikriyle de hareket etmişlerdir.¹⁶ Dönemin âlimlerinin hüsün-kubuh tartışmalarını, bir tür dini savunma şekline dönüştürmesine karşılık mütefekkirler daha rahat bir tavırla akli ve bilimi otorite kabul eden bir çizgide yer almış ve İslâm'ın bir akıl dini olduğunu, akli olmayan şeylerin esasında dini de olmadığını ifade ederek meseleyi izah etmişlerdir.

---

¹⁶ “...dinin gayesi, beşeriyetin ebedi saadeti ve hayatın ebedileşmesidir. Bunun içindir ki dinin emir ve sevk eylediği şeyler mutlaka ve bizatihi hayır(hayri âlâ) ve fazilettir, hal ve istikbalde felah ve seadeti mucibdir, bunların her birisi insanın ihrazı kemal etmesine vesiledir. Dinin yasak ettiği şeyler de her halde şerdir, kötüdür; kemal mertebesine yükselmeye manidir.”(Akseki, 1966:64)

REFERENCES/KAYNAKÇA

- AKSEKİ, A. H. (1968). *Ahlâk Dersleri*, 2. Baskı, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- AKSEKİ, A. H. (1966). *İslâm Fitrî, Tabîi ve Umûmî Bir Dindir*, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- AKSEKİ, A. H. (1960). *İslâm Dini-İtikat, İbâdet ve Ahlâk*, 11. Baskı, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, Ankara.
- AYDIN, A. A. (1964). *İslâm İnançları ve Felsefesi/Tevhid ve Kelam, Birinci Cilt (Genel Bilgiler ve İlahiyat)*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (I-III) II*. (2006) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Araştırma Merkezi.
- BARDAKOĞLU, A. (1987). "Hüsün ve Kubh Konusunda Aklın Rolü ve İmam Maturidî," *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (4):59-75
- BERKİ, Ş. (1957). "İslam Hukukunda Adalet Esasları ve Adalet Teşkilatı", *A.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI(I-IV): 35-43.
- BEYZÂVÎ, Kâdî Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed (2014). *Tavâli'u'l-Envâr min Metâli'i'l-Enzâr*, Çev.: İlyas Çelebi. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- BİLMEN, Ö. N. (ts.a). *Muvazzah İlmi Kelam*, Bilmen Yayınevi, İstanbul.
- BİLMEN, Ö. N. (ts.b). *Yüksek İslâm Ahlâkı*, Ravza Yayınları, İstanbul.
- BİLMEN, Ö. N. (1962). *Mûlahhas İlm-i Tevhid Akaidi İslâmiye*, Ahmed Said Matbaası, İstanbul.
- ÇELEBİ, İ. (1998/1999) "Klasik Bir Kelam Problemi: Hüsün-Kubuh", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (16-17): 55-90.
- ÇELEBİ, İ. (1999). "Hüsün ve Kubuh", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, XIX: 59-63.
- ÇUBUKÇU, İ. A. (1964) "Mutezile ve Akıl Meselesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII (I-IV): 51-61.
- EŞ'ARÎ, Ebû'l-Hasan.(2019). *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfü'l-Musallîn*. Çev.: Ömer Aydın-Mehmet Dalkılıç. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- CÜRCÂNÎ, Seyyid Şerif. (2015a), *Şerhu'l-Mevakıf (I-III) I*, Çev.: Ömer Türker. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- CÜRCÂNÎ, Seyyid Şerif. (2015b), *Şerhu'l-Mevakıf (I-III) III*, Çev.: Ömer Türker. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- GİBB, H. A. R. (2006). *İslâm'da Modern Eğilimler*. Çev.: M. Kürşad Atalar. Çağlar Yayınları, Ankara.
- İSMAİL FENNÎ. (1934). *Küçük Kitapta Büyük Mevzular*, Basım ve Yayın Yeri Yok.
- İZMİRLİ, İ. H. (1339-1341). *Yeni İlm-i Kelâm(I-II) I*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul.
- İZMİRLİ, İ. H. (1332a). "Örfün Nazar-ı Şer'deki Mevkii", *Sebilürreşad*, 12(293):129-133.
- İZMİRLİ, İ. H. (1332b). "Fıkıh ve Fetâvâ", *Sebilürreşad*, 12(292): 94-97.
- İZMİRLİ, İ. H. (1332c). "İçtimâi Usul-i Fıkha İhtiyaç Var mı?". *Sebilürreşad*, 12(298): 211-216.
- KADÎ ABDULCEBBAR b. Ahmed. (2013). *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse (I-II) I*. Çev.: İlyas Çelebi. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- KURTOĞLU, Z. (2011). "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Siyaset", *Türkiye'de Siyasî Düşünce/İslamcılık-6*, (Ed.) Aktay, Y., İletişim Yayınları, İstanbul.

- MÂTÜRÎDÎ, Ebû Mansûr. (2002). *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, Terc.: Bekir Topaloğlu, İsam Yayınları, Ankara.
- MEHMED ŞEREFEDDİN (1926). “Mu'tezile ve Hüsün ve Kubuh”, *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, 1(2): 102-114.
- MERT, N. (1994). *Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış-Cumhuriyet Kurulurken Laik Düşünce*. Bağlam Yayınları, İstanbul.
- MİRAS, K.(1980). *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi(4-12) 12*. Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latîfi'z-Zebîdî, 5. Baskı. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZDİNÇ, R. (2013). *Akal İrade Hürriyet Son Dönem Osmanlı Dinî Düşüncesinde İrade Meselesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- SARAÇ, C. (1959). *Radyo'da Dinî ve Ahlâkî Konuşmalar*, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, Ankara.
- SEYYİD BEY. (1338). *Usûlü'l-Fıkh Dersleri Mebahisinden İrade, Kaza ve Kader*, Kader Matbaası, Dersâadet.
- TEFTÂZÂNÎ, Sa'düddîn Mes'ûdu b. Ömer.(2019). *Makâsıdu'l-Kelâm fî Akâidi'l-İslâm*, Çev.:İrfan Eyibil. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- YAVUZ, Y.(1995).“Eş'ariyye”, *DİA*, İstanbul. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, XI: 447-455.
- YAZIR, Elmalı'lı M. H. (1979).*Hak Dini Kur'an Dili(1-9) 1*. Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul.
- YÖRÜKAN, Y. Z. (1957). *Müslümanlık*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları XV. Ankara.
- YÖRÜKAN, Y. Z. (1953). “Vahhabîlik” *A.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II(I):51-67.
- YÖRÜKAN, Y. Z. (ts.). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Kelam Dersleri-Ders Notları*, Basım ve Yayın yeri yok.
- YUSUF ZİYA. (1927). *İslâm Dini, Beşinci Sınıf-İkinci Kitap*. Kanaat Kütüphanesi, Türk Matbaası, İstanbul.
- ZİYA GÖKALP, (1332a) “Fıkıh ve İctimâiyyât”, *İslam Mecmuası*, 1(2): 40-44.
- ZİYA GÖKALP, (1332b). “Hüsün ve Kubuh”, *İslam Mecmuası*, 1(8): 228-230.

EXTENDED SUMMARY

The husn-qubh issue, which is one of the important issues of the kalam, was discussed within the framework of Mu'tezilî, Mâtürîdî and Ash'arî opinions in the traditional period. It constitutes the cornerstone of the debate whether religion or mind should be regarded as the authority in the understanding that something is good or bad. The debates about whether there is good or bad in the thing itself will be determinant in the approach of classical kalam schools to the issue. In this framework, the Mâtürîdî and Mu'tezilî method defends that things are good or bad in themselves and therefore the mind should be decisive in this matter. The Ash'aris will insist that things are neutral and that values such as good and bad can be attributed to them by Allah's command.

As it is known, what makes the discussion of husn-qubh a central debate in the classical period is the question of whether the ehl-i fetret have a responsibility. In this context, the Asharis, who consider it necessary to be warned by the religion for responsibility, thought that the fetret ehli did not have a responsibility, while the Mâtürîdîs who accepted the mind as functional in this regard, with marifetullah on the other hand, Mutezile will state that they are responsible for both marifetullah and some worship. Therefore, classical schools of kalam will discuss the issue together with concepts such as marifetullah, ehl-i fetret, divine justice and wisdom, and will consider whether the issue is mental or religious or both mental and religious.

On the other hand, in the near term, the discussions of husn-qubh will go beyond the context of marifetullah and ehl-i fetret and thus the domain of mind will expand in parallel with the discussions of the modern period. Mâtürîdî / Mu'tezilî views will try to be based on the idea that the mind is a center of authority not only in the field of marifetullah but also for other fields. As a continuation of this expansion, new centers of authority such as science and conscience will emerge, along with religion and mind. In this framework, the traditional perspective that wants to solve the issue based on fixed principles will begin to leave its place to a modern perspective based on variable principles. Another development that strengthens this new view is that in the process of modernization, Muslims, with the psychology of their backwardness against the West, accept that there may be other sources of information besides their own.

It is clear that with the Republic, this acceptance evolved into the idea that the only center of authority is knowledge of the West. Thus, in the Republican era, the sources of information, values and norms of the West will be perceived as an absolute reality and the qualification of something as good or bad will be determined according to these principles. It is understood that the rational and scientific approach of the political center and westernizing intellectuals is the only determining factor in the political, legal, social and cultural regulations of the Republic of Turkey. Thinkers, who think that this view is a legitimate ground in religious terms, accept that the law is based on needs and benefits in order to resolve the issue without causing a religious-science conflict. Therefore, they are interested in the idea that rules and procedures can change with the change of principles. In contrast, scholars will want to solve the issue within a religious framework, which also coincides with the Salafist line in which they are located.

All these reasons and developments show that the issue, which was handled within the framework of Mu'tezilî, Mâtürîdî and Ash'ari views in the classical period, has recently become a discussion with different sides and different perspectives. In this framework, the issue will become a debate between the thinkers who supported the political center with a western political attitude during the republican period and nurtured themselves with new Mâtürîdî / Mu'tezilian interpretations and the scholars who adopted a Shari'hi framework and Salafi metod.

We tried to determine how and in what way the discussion of husn-qubh was handled both in the classical period and in the recent period, and what were the reasons that affected the debate in the process. In this framework, we wanted to draw attention to the fact that both the search for Mâtürîdî / Mu'tezilî interpretations during the period and the Salafi / Ash'ari perspective developed differently from the classical period. We tried to investigate the changes and breakdowns of the subject both in terms of content and form.